

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון ט"ז

תשע"ד

חשוון 486

ברכת בורא נפשות

אכילתם יברך "בורא נפשות" על כולם, שברכה זו פוטרת את כל סוגי המאכלים והמשקים חוץ משבעת המינים (שולחן ערוך רז, א).

מתחילה הייתה ברכת בורא נפשות רשות, ורבי יהודה הנשיא היה מברך אותה רק אחר אכילת מאכלים חשובים כבשר וכביצה. במשך הזמן התקבל המנהג כחובה, לברך אחר כל אכילה שאינה מיני מזונות או שתייה שאינו יין "בורא נפשות" (ברכות מד, ב).

סיכום

ברכת "בורא נפשות" אינה מוזכרת במקורות התנאיים כברכה אחרונה. לכן, על פי הגר"א, בזמן התנאים בירכו רק אחר בשר וביצים. האמוראים חידשו שמברכים אחר כל דבר.

הברכה להלכה

השולחן ערוך (סימן רז) פוסק שמברך "בורא נפשות" אחר כל הדברים שאינם משבעת המינים, וכיוון שבירושלמי מובא לחתום "ברוך אתה ה' חי העולמים" ובבבלי החתימה אינה מוזכרת, חותם "ברוך חי העולמים" ללא הזכרת שם. הגר"א פוסק שחותמים את הברכה בשם, אך המשנה ברורה אומר שהעולם לא נהגו כך.

המגן אברהם פוסק שנוסח הברכה הוא "וחסרונך על כל מה שבראתה", אך הגר"א פוסק שנוסח הברכה "על כל מה שברא". המשנה ברורה (סק"ג) מביא את שני הניסוחים ואינו מכריע ביניהם.

ד"ר אביה גוטמן

ראש המסלול לחינוך מיוחד

נוסח הברכה: "ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, בורא נפשות רבות וחסרונך על כל מה שבראת [יש גורסים: שברא] להחיות בהם [יש משמיטים מילת "בהם"] נפש כל חי, ברוך חי העולמים".

למנהג התימנים (על פי הרמב"ם) הנוסח הוא: "ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, בורא נפשות רבות על כל מה שברא חי העולמים".

ברכה זו מוזכרת במשנה כברכה לפני האכילה וכן כברכה אחרי אכילת פירות ומשקים. במשנה (ברכות ו, ח) כתוב:

השותה מים לצמאו אומר: "שהכל נהיה בדברך", ר' טרפון אומר: "בורא נפשות רבות" מברך לפני שתיית המים, ואין הלכה כר' טרפון, אלא לפניהם מברך "שהכל", ולאחריהם "בורא נפשות רבות".

פירוש "וחסרונך", הוא "חסרון וצורך הנפשות". ברכה זאת היא ברכת השבת, שמשבחים ומודים לקב"ה על המזון שאכלנו ועל השתייה ששתינו. בזמן התנאים האחרונים, כשהתחילו לברך ברכה זו לאחר האכילה והשתייה, הוסיפו בה ברכת הודאה: "על כל מה שברא להחיות בהם נפש כל חי", כלומר על כל מה שבעולם, שגם אם לא נבראו ניתן להתקיים בלעדיהם, שלא נבראו אלא לשם אכילת תענוג, כמו תפוחים וכדומה, שעליהם מברך ברכה זו. אנו מודים על זה שהוסיף הקב"ה וברא מאכלים נוספים כדי שיוכלו להתענג בהם ולהחיות בהם נפש כל חי, שגם התענוג שבמאכלים אלו מוסיף חיות ועונג לאדם.

על פי הירושלמי, ברכה זו נאמרת עם הוספת שם השם בחתימה: "ברוך אתה ה' חי העולמים", וכך פוסק גם הרא"ש. אך בעל האבודרהם פוסק שלא להוסיף את שם השם בחתימת הברכה. לפי דעת הגר"א חותמים גם בברכה זו בשם השם בצורה הבאה: "ברוך אתה ה', חי העולמים. יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירו עמי תפלה לאל חי, אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני".

כיוון שברכה ראשונה היא על הנאת האכילה עצמה תיקנו חכמים לברך ברכה מיוחדת לכל סוג מאכל, כדי שנודה לה' על כל מאכל בנפרד, אבל הברכה שאחר האוכל היא על התועלת הכללית היוצאת לאדם מהאכילה. לכן תיקנו ברכה אחת לכמה סוגים. לדוגמה, אם אכל בארוחה אחת (ללא לחם) אורז, פרי עץ, פרי אדמה ובשר, ושתה מיץ – יברך בתחילה ארבע ברכות: "מזונות" על האורז, "העץ" על פרי העץ, "האדמה" על פרי האדמה, ו"שהכל" על הבשר והמיץ, אבל אחר

הביטחון האמיתי

ביטחונו על ה' הוא זוכה שהקב"ה בעצמו משגיח עליו. על ידי זה הוא דואג פחות למה שיקרה ומגיע ל"מנוחת נפשו".

דוגמה קלאסית לכך היא השבת. בשבת מפקיר האדם לכאורה את עצמו ו"מפספס" יום בשבוע שבו הוא יכול לצאת לעבודה ולהרוויח כסף רב, לעשות סידורים ודברים הנחוצים לו. במילים אחרות, במקום לנצל את יום השבת לפרנסתו הוא שובת מכל מלאכה בצורה קיצונית. אין הוא עושה דבר אלא רק נח. חלק יראו דבר זה כשאננות: למה להפסיד יום שבו אפשר להתפרנס, ומי ערב לפרנסתו? בדיוק כאן באה מידת הביטחון בה' לידי ביטוי בצורה בולטת: האדם בוטח בה' שידאג לפרנסתו ולמחייתו ואין הוא טרוד בכך שיפסיד כסף. הוא יודע שהקב"ה זן ומפרנס לכול, כל אחד לפי מחסורו.

גם ביום-יום נתקל האדם במקרים שבהם ניתן לראות את הביטחון בה'. למשל בנושא הטרמפים: רובנו נוטים לחשוב שהנהג שיעצור לנו טרמפ הוא "המושע", במקום לבטוח בה' ולהכיר בכך שבעצם הוא רק שליח של הקב"ה שייקח אותנו אל היעד. שכם שבני ישראל טעו ותלו את הישועה שלהם בפרעה, גם אנו, מבלי לשים לב, נופלים בעניין זה ותולים את התקווה לעזרה ולישועה באדם בשר ודם או בדבר מסוים אחר שאינו הקב"ה. פירוש זה מאיר את עינינו ומעיר אותנו לבחון את עצמנו עד כמה אנו באמת בוטחים בה'. יהי רצון שנזכה לבטוח בה' באמת ובתמים.

גילת יצחק

סטודנטית במסלול לחינוך מיוחד
ובהתמחות לאנגלית

בפתיחת הפרשה כתוב, "ויהי בשלח פרעה את העם [...] כידוע, לכל אות ולכל מילה בתורה יש משמעות ופירושים רבים. בפסוק זה, כשהמילה "ויהי" מוזכרת, חז"ל מלמדים שהכוונה היא לשון צער. אחריה יבוא תיאור לדבר מצער שקורה בהווה, בעבר או בעתיד כדוגמת הפסוק, "ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה" (לך לך). בפרשה מתוארת יציאת מצרים, אירוע טוב ומשמח שקרה לעם ישראל. אם כך, מדוע היא מתחילה במילה "ויהי"? והרי יציאת מצרים אינה דבר מצער!

כשעם ישראל יצא ממצרים הוא טעה לחשוב שמי שמציל אותו הוא פרעה, הוא זה ששולח אותם לחופשי ומוציא אותם מעבדות לחירות. בעצם, בני ישראל תלו את הישועה בפרעה במקום בקב"ה. כאן הייתה הטעות שלהם. הם לא בטחו בקב"ה, ושכחו שהוא זה ששלח את משה להציל אותם מידי המצרים. בני ישראל נענשו כיוון ששמו את מבטחם באדם בשר ודם. מידת הביטחון שלהם בה' לא הייתה מוחלטת, הם טעו בראייה של המציאות. ממקרה זה ניתן ללמוד על חשיבותה של מידת הביטחון בה'. בהקדמה לשער הביטחון בספר חובות הלבבות רבנו בחיי כותב:

והוא הביטחון עליו בכל דבריו בעבור מה שיש בו מן התועלות הגדולות בעניין התורה בעניין העולם, ותועלותיו בו בתורתו מהם מנוחת נפשו ובטחונו על אלוקיו יתברך, כמו שהעבד חייב לבטח על אדוניו מפני שאם איננו בוטח באלוקים בוטח בזולתו ומי שבוטח בזולת ה'. מסיר האלוקים השגחתו מעליו, ומניח אותו ביד מי שבטח עליו.

חשיבות הביטחון היא עד כדי כך שכשאדם משליך את

במעגלי העם היהודי

של"ף – שמיניות לערי פיתוח

ברוריה מכמן

"של"ף" הוא פרויקט של משרד החינוך ותנועות הנוער שבמסגרתו צעירים מערים ומיישובים מבוססים עוברים ללמוד בכיתה י"ב (שמינית) בעיירות פיתוח. את הפרויקט ייסדה תנועת הצופים ובהמשך הופעל על ידי תנועות נוער נוספות. החל משנת 1983 אומץ הפרויקט על ידי החינוך הדתי ותנועת בני עקיבא.

בכל קבוצת של"ף יש 5-7 חברים המתגוררים יחד בדירה שכורה. בית הספר שבעיירה קולט את קבוצות של"ף ואחראי להכנתם בצורה תקינה לבחינות הבגרות ולהשתלבותם החברתית בכיתה. תנועת הנוער נושאת באחריות הכללית על הקבוצה החל מגיוס חבריה, ליווי של מדריך צמוד לקבוצה, דיור, קשר עם בית הספר ותיאום בין הרשויות השונות.

חברי הגרעין פועלים בכיתה בצורות שונות: הם מגישים עזרה לימודית, מעודדים תלמידים לגשת לבחינות הבגרות, להתגייס לצה"ל ולפנות לאפיקים שונים של הגשמה עצמית, מזהים תלמידים הזקוקים לעזרה כלכלית (בעיקר למזון) ומעודדים אותם לגשת לגורמים המתאימים המטפלים בכך בתוך בית הספר.

הרציונל העומד מאחורי הפרויקט הוא שחברים לכיתה נגישים יותר ממורים, יועצים ודמויות סמכותיות אחרות מצוות בית הספר. בכך מבסס הפרויקט גישה ייחודית לעשייה חברתית, עשייה מתוך הקבוצה ולא כגורם חיצוני לה.

בשנים האחרונות יוצאים גרעיני של"ף אך ורק מטעם בני עקיבא. הפרויקט משמש מקור של גאווה לרבים בציונות הדתית הרואים בו פרויקט-דגל של מעורבות חברתית. גם בציבור הכללי בישראל רואים בו מפעל הראוי לשבח. יחד עם זאת ניתן לשמוע בציבור הדתי גם תהיות בעניין שליחתם של צעירים לפעילות לימודית-חברתית הרחק מהבית ועל ההשלכות שיכולות להיות לכך על עתידם, בעוד שיש מושאי פעילות אחרים הקרובים לבית ומשוועים לפעילות דומה.

מקורות

- ויקיפדיה: <http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A9%D7%9C%22%D7%A4>
- אתר ערוץ 7 מאמר: "של מי החינוך הזה?" <http://www.inn.co.il/Articles/Article.aspx/6455>
- אלישיב רייכנר, באתר מרכז ישיבות בני עקיבא: <http://www.yba.org.il/show.asp?id=60175>